

PAASTUAJA V PÜHAPÄEV AD 2020

Js 65:1–3 (Ef 2:12–16; Lk 13:31–35)

1 Ma olen olnud kättesaadav neile, kes mind ei ole nõudnud; ma olen olnud leitav neile, kes mind ei ole otsinud; ma olen öelnud rahvale, kes mu nime ei ole appi hüüdnud: «Vaata, siin ma olen! Vaata, siin ma olen!»

2 Kogu päeva ma sirutan käsi kangekaelse rahva poole, kes iseene mõtetele järgnedes käib teed, mis ei ole hea,

3 rahva poole, kes mind ärritab, alati mind trotsib rohuedades ohverdades ja telliskivide peal suitsutades.

Sissejuhatus

Prohvet Jesaja tegutses Juuda kuningate Ussija, Jootami, Aahase ja Hiskija päevil (Js 1:1), s.t 8. sajandi teisel poolel (umbkaudu ajavahemikus 740–686) enne Kristuse sündi. Tegemist oli Assüüria impeeriumi tõusuajaga, mille tulemusena aastal 722/721 hävitati Iisraeli kuningriik ning aastal 701 allutati ka Juuda kuningriik Assüüria ülemvõimule. Jesaja näeb selle keskse põhjusena Iisraeli taganemist Jumalast, mille tagajärjeks ongi jumaliku karistusena Jumala rahvast tabav häving välisvaenlaste käe läbi. Jumala eesmärgiks ei ole oma rahvast lõplikult hävitada, vaid teda karistuse abil puhastada, uuendada ja taas üles ehitada.

20. sajandi kriitiline piibliteadus on olnud üsna ühel meelel prohvet Jesaja raamatu jagamisel kolmeks erinevasse ajastusse kuuluvaks osaks: peatükid 1–33 – Proto-Jesaja; peatükid 40–55 – Deutero-Jesaja; peatükid 56–66 – Trito-Jesaja. Ajaliselt paigutuks neist esimene ajaloolise prohvet Jesaja tegutsemisaega, teine Paabeli vangipõlve aega (6. sajandi esimene pool ja keskpaik eKr) ning kolmas vahetult eksiilist naasmise järele (6. sajandi teine pool eKr).

Samas on toodud esile raskusi eriti Deutero- ja Trito-Jesaja selgel eristamisel teineteisest ning pakutud välja hüpotees, mille kohaselt kas kaks viimati nimetatut või koguni terve Jesaja raamat on komponeeritud siiski ühe autori (või autorite kollektiivi) poolt, kes on erinevatest aegadest pärinevad tekstikorpused ühendanud ja ühtlustanud.¹ Eriti peetakse seda tõenäoliseks, nagu öeldud, Deutero- ja Trito-Jesaja puhul, kusjuures viimane neist võtab vaatluse alla mitmed esimesena mainitud justkui vastuseta või lahtiseks jäänud küsimused (tehes seda kergestimärgatavalt vastuolulisel viisil ja rohkete kontrastide abil). Üheks erinevuseks nn Deutero- ja Trito-Jesaja vahel on see, et

¹ Selle hüpoteesi kohaselt paigutub kogu Jesaja raamatu lõppredaktsioon eksiiljärgsesse aega, kuna kriitiline piibliteadus ei pea endiselt võimalikuks võtta omaks traditsioonilist käsitlust, mille kohaselt kogu Jesaja raamatu autoriks ongi ajalooline prohvet Jesaja.

kui esimeses pühendatakse palju tähelepanu Issanda [kannatavale] Sulasele, siis teises lisanduvad justkui teatava edasiarendusena Issanda sulased mitmuses.

Kuigi Jesaja raamatu lõpupeatükid pakuvad rohkesti tulevikulootust, on nende läbivaks jooneks samaaegne sõnum Jumala rahva vääritudusest ja patust, taganemisest ja kangekaelsusest, mis välistab igasuguse lootuse eneseõigusele ja isegi rahvusliku või usulise uhkuse.

Muuhulgas vastandatakse Jesaja 63. ja 64. peatükis lausa etteheitena kõlav appihüüe Issanda halastuse ja pääste järele järgmises, 65. peatükis Jumala kinnitusega, et Ta on olnud kogu aeg kättesaadav ning rahvas ei peaks süüdistama mitte Teda, vaid iseennast: «Teie, kes hülgate Issanda, unustate mu püha mäe... teid ma määrän mõõga jaoks ja teil kõigil tuleb põlvitada tapaks, sest kui ma hüüdsin, siis te ei vastanud, kui ma rääkisin, siis te ei kuulnud, vaid tegite kurja mu silmis ja valisite, mis oli mulle vastumeelt.» (Js 65:11j)

Viimaks ei jää Jumalal üle muud, kui luua uus taevas ja uus maa (Js 65:17; 66:22) – see on kahtlemata võimas tõotus, kuid sellega kaasneb lahutamatult Jesaja raamatu viimases salmis seisev hoiatav meeldetuletus: «Kui nad välja lähevad, siis nad näevad nende meeste laipu, kes astusid üles mu vastu; sest nende uss ei sure ja nende tuli ei kustu, ja nad on jälkuseks kogu inimsoole.» (Js 66:24)

Keelelisi märkuseid

Ma olen olnud kättesaadav – נְדַרְשִׁיתִי – sõna נְדַרְשִׁיתִי tähendab siinkohal «ennast otsida/leida lubama», «enda käest küsida lubama».

Neile, kes mind ei ole nõudnud – לֹלֵא שְׁאַלֵנוּ – sõna שְׁאַלֵנוּ tähendab «[nõu] küsima», «anuma», «otsima», «[teenet] paluma».

Ma olen olnud leitav – נִמְצָאתִי – sõna נִמְצָאתִי tähendab siinkohal «ennast leida andma», «ennast näitama», «kohal/olemas olema».

Neile, kes mind ei ole otsinud – לֹלֵא בְקִשְׁנִי – sõna בְקִשְׁנִי tähendab «otsima», «nõudma», «ihaldama», «küsimata», «leida püüdma». Vanas Testamendis kasutatakse seda sõna sageli Jumala otsimise ja teenimise tähenduses.

Rahvale, kes mu nime ei ole appi hüüdnud – אֶל־גּוֹי לֹא־קָרָא בְשִׁמִּי – võiks tõlkida ka «rahvale, keda ei ole kutsutud minu nimega».² Sõna גּוֹי – «rahvas» – kasutatakse ka Iisraeli puhul, kuid enamasti tähistab see pigem teisi (s.t pagana-) rahvaid.

² Vrd 1739. aasta piiblitõlkega: «...rahwa wasto, mis ei olle hütud mo nimme järrele»

Sirutan käsi – פְּרָשְׁתִי יָדַי – sõna פָּרַשׁ tähendab eeskätt «laiali sirutama/laotama».³

Kangekaelse – סוֹרֵר – sõna קָרַר tähendab «mässama», «mässumeelne olema», «kangekaelne olema».⁴

Rahva poole – אֶל־עַם – erinevalt eelmisest salmist ei kasutata siin mitte sõna גּוֹי, vaid sõna עַם, mis tähistab enamasti n-ö «oma» rahvast.⁵

Iseenese mõtetele järgnedes – אַחַר מַחְשַׁבְתֵיהֶם – sõna מַחְשַׁבָה tuleneb verbist חָשַׁב – «mõtlemine», «kavandamine», «kaalutlemine» – ning ei tähista mitte niivõrd juhumõtet, vaid pigem läbikaalutud kavatsust, plaani.

Käib – הֵהָלְכִים – siin on tegemist partitsiibiga, mis väljendab jätkuvat tegevust (võiksime tõlkida ka «...kangekaelse, mitte head teed käiva rahva...»).

Teed – הַדְרֹךְ – sõna דָּרַךְ tuleneb verbist דָּרַךְ – «sammuma», «tallama», «astuma» – ja tähendab «tee», «teekond» ning ülekantult ka «elutee» ja «eluviis».

Kes mind ärritab, alati mind trotsib – הַמְכַעֲסִים אוֹתִי עַל־פְּנֵי תָמִיד – õigupoolest «kes mind mu palge ees pidevalt ärritab/provotseerib».⁶

Rohuaedades – בְּגִנּוֹת – sõna גָּנָה tähistab istutatud [vilja-] aeda, Jesaja kasutab seda nii ebajumalateenistuseks mõeldud paikade (vrd Js 1:29; 66:17) kui kontrastina ka Jumala poolt valitud ja pühitsetud rohuaia tähistamiseks (vrd Js 61:11).

Ohverdades – זָבַחַים – sõna זָבַח tähistab eeskätt ohvritoomiseks tapmist.

Telliskivide peal – עַל־הַלְבָנִים – sõna לָבַן – «telliskivi» – tuleneb verbist לָבַן – «valge olema», «valgeks tegema», ülekantult ka «puhastama». Telliskividest ohvrialtar vastandub siin Jumala käsule, mille kohaselt Issanda altar peab olema ehitatud tahumata kividest (2Ms 20:25; 5Ms 27:6).⁷

³ Niisiis käsi mitte ainult «kellegi poole sirutama», vaid ka justkui embuseks «laiali laotama» (vrd Jh 12:32). Muuhulgas võib siin näha ka teatavat irooniat, kuna seda sõna kasutatakse ka käte palveks välja sirutamise tähistamiseks, mida peaks tegema rahvas Jumala, mitte Jumal rahva poole pöördudes.

⁴ Seda sõna kasutatakse ka raskesti taltsutatavate loomade kohta (vrd «jäärpäine»).

⁵ Apostel Paulus näeb siin selget Iisraeli ja paganarahvaste vastandamist (vrd Rm 10:20j).

⁶ «Mu palge ees» – עַל־פְּנֵי – meenutab muuhulgas esimest käsku: «Sul ei tohi olla muid jumalaid minu palge kõrval.» (2Ms 20:3)

⁷ Järgmise salmi (Js 65:4) kontekstis võib siinkohal näha ka vähemalt kaudset seost Jeesuse sõnadega Mt 23:27: «Häda teile, kirjatundjad ja variserid, te silmakirjatsejad, sest te sarnanete lubjatud haudadega, mis väljastpoolt paistavad küll nägusad, aga seestpoolt on täis surnuluid ja kõiksugust rosku!»

Suitsutades – וַיִּמְקְטְרוּ – sõna קַטַּף kasutatakse eeskätt suitsutusohvri (viiruki suitsutamise) tähistamiseks.⁸

Sisuline analüüs

Js 65:1–3 on osa Jumala pikemast vastusest Jesaja ja tema suu läbi väljendatuna kogu Iisraeli rahva abipalvele (või pigem kaebe- ja hädahüüule) Jumala poole, milles avaldatakse kahetsust õigelt teelt lahkumise pärast (samaaegselt justkui Jumalat ennast selle põhjustamises süüdistades) ning anutakse Issandat kui oma rahva ainsat tõelist Isa ja Lunastajat (vrd Js 63:18; 64:7), et Ta tuleks, pööraks oma rahva saatuse ja päästaks ta kõigi vaenlaste käest.

Prohvet ei varja, et probleem ei ole mitte selles, et Jumal oleks oma rahva maha jätnud, vaid selles, et rahvas on Jumala maha jätnud. Õigupoolest pole kedagi, kes poleks eksinud, saanud roojaseks ja määrdunud riide sarnaseks (Js 64:6) – asi on tegelikult veelgi hullem, sest «ei ole ühtki, kes hüüaks appi Sinu nime» (Js 64:5).

Jumala vastus on karm ega hellita millegagi: «Mina ei rahune, enne kui olen tasunud, jah, kui olen tasunud neile sülle teie ja teie vanemate süüteod üheskoos, ütleb Issand, sellepärast et nad on suitsutanud mägedel ja on küngastel mind teotanud. Jah, ma mõõdan neile rüppe nende varasemad teod.» (Js 65:6j)

Siiski avaldub rahvast tabava karistuse kõrval – või õigemini selle läbi – ka Jumala halastus: Jumal küll hävitab ülekohtused, ent säästab need, kes teevad õigust ja jäävad Talle ustavaks. Jumal töötab taastada oma rahva ja maa, kusjuures Tema rahva tulevane põlv saab olema mõõtnatult külluslikum kui endine: «Seal ei ole enam imikut, kes elab ainult mõne päeva, ega rauka, kellel ei täitu ta päevade määr, nooreks peetakse seda, kes sureb saja-aastaselt, ja neetuks seda, kes ei saa sadat aastat täis.» (Js 65:20)

Jumaliku pääste ja õnnistusega kaasneb töotus, mis sisaldab endas ka olulist tingimust ja hoiatust: «Hunt ja tall käivad koos karjas, lõvi sööb õlgi nagu veis ja mao toiduks on põrm: ei tehta paha ega kahju kogu mu pühal mäel, ütleb Issand.» (Js 65:5)

Jesaja raamatu 65. peatüki avasalmid tuletavad meelde eespool, 55. peatükis antud kinnitust ja üleskutset: «Otsige Issandat, kui Ta on leitav, hüüdke Teda, kui Ta on ligidal! Õel jätku oma tee ja nurjatu mees oma mõtted ning pöördugu Issanda poole, siis halastab Tema ta peale; ja meie Jumala poole, sest Tema annab palju andeks.» (Js 55:6j).

Paraku peab Jumal tõdema, et Tema rahvas ei ole talle antud võimalust kasutanud: nad ei ole Teda nõudnud, nad ei ole Teda otsinud, nad ei ole läinud oma Issanda juurde, kes

⁸ Septuaginta lisab: τοῖς δαιμονίοις ἃ οὐκ ἔστιν – «...[suitsutades] deemonitele, keda ei ole olemas» (vrd ka 1Kr 20:19j).

neid avalisüli ootab, vaid on käinud omaenda rikutud teid ning järginud jumalavastaseid sepitsusi. Selle kõige väljenduseks – ja samal ajal ka üha kestvaks tagajärjeks – on ebajumalateenistus, mille ainsaks tulemuseks on Jumala lakkamatu provotseerimine ning millest on sama vähe kasu kui võõrale koja ehitamisest või riisujale viinamäe istutamisest (vrd 5Ms 28:30 ja kontrastina Js 65:21j).

Jesaja 65. peatükki eelnevatega võrreldes tulevad esile mitmed kõnekad paralleelid. Näiteks Js 64:6 süüdistab rahvas Jumalat, et too on peitnud oma palge nende eest – Js 65:1 aga kinnitab Jumal, et Ta on olnud alati ligipääsetav. Js 63:17 heidetakse Issandale ette, et Ta laseb rahval oma teedelt kõrvale minna – Js 65:2 aga näitab Jumal, et Tema rahvas on ise, oma mõtteid järgides, halvale teele eksinud. Js 64:11 küsib rahvas Issandalt, kas Ta tahabki jääda vaikima – Js 65:6 ütleb Jumal, et Ta ei vaiki.⁹

Erilise teravusega võisid iisraellaste südamesse lõigata prohveti sõnad «rahvast, keda ei ole kutsutud Issanda nimega»: Jumal eelistab omaenda valituile neid, kes ei ole Teda tundnud ega Tema poole hüüdnud. See on midagi samasugust nagu Ristija Johannese sõnad tema juurde tulnud variseridele ja saduseridele: «Ärge hakake iseenestes ütleva: «Meie isa on ju Aabraham!», sest ma ütlen teile: Jumal võib siinsetest kividest äratada Aabrahamile lapsi.» (Mt 3:9)

Et siin on tegemist vaieldamatute paralleelidega, näitavad Jesaja raamatu järgmised salmid: «[Rahvas,] kes istub haudades ja ööbib kaljulõhedes, kes sööb sealihha ja kellel on astjais roisklihaleem, kes ütleb: «Jää sinna, kus oled, ära ligine mulle, sest ma olen sulle püha!»» (Js 65:4j), s.t Iisraeli rahva probleemiks pole mitte ainult Jumalast taganemine, vaid selle kõige juures jätkuvalt eneseõiguses ja -uhkuses püsimine ning Jumala süüdistamine selles, milles tegelikult ise süüdi ollakse.¹⁰

Jutluseks

Viienda pühapäevaga algab paastuaja teine pool, mida nimetatakse ka kannatusajaks (nagu pühapäeva ennast Kannatuse pühapäevaks). Pühapäeva ladinakeelne nimi *Judica* – «mõista [mulle] õigust» – tuleneb missa vanakiriklikust algussalmist Ps 43:1j: «Mõista mulle õigust, oh Jumal, ja aja mu asja halastamatu rahva vastu! Päästa mind petise ja ülekohtuse mehe käest! Sest Sina oled mu Jumal, mu tugev kaitse.» Tegemist on psalmiga, mis väljendab igatsust pühakoja ning samaasegsest ka jumaliku valguse ja tõe järele ning mis on läänekiriku traditsioonilises liturgias tuntud pea iga missa alguses seisvate astmepalvete osana, mida palutakse enne, kui preester astub üles altari juurde.

⁹ Eestikeelses tõlkes «ei rahune» – originaalis kasutatakse mõlemas kõnealus salmis verbi הָשִׁיבָה – «vaikima».

¹⁰ Võrdluseks võib lugeda veel Js 59:1j.

Paastuaja viienda pühapäeva vanakiriklikuks Evangeeliumiks (Jh 8:46–59) on Jeesuse vaidlus juutidega, kes süüdistavad Teda selles, et Ta, kurjast vaimust juhitud, teotab Jumalat, ning kellele Jeesus näitab vastuseks, et Teda mitte kuulda võttes demonstreerivad juudid ise, et nad ei ole Jumalast ega tõelised Aabrahami lapsed.

EELK lugemiskava järgi on paastuaja viienda pühapäeva 2. lugemisaasta Evangeeliumiks Lk 13:31–35, milles Jeesus vihjab Teda ees ootavatele kannatustele, ent mille keskseks sõnumiks on hoiatus Jeruusalemma ja juudi rahvast ees ootava hävingu eest, mis tabab neid, kuna nad ei ole oma Päästjat ära tundnud ega vastu võtnud.

2. lugemisaasta Epistel (Ef 2:12–16) tuletab endistest paganatest kristlastele meelde Jumala päästvat ja lepitavat armu, mille läbi on Kristuse ristivere varal loodud rahu nii Jumala ja inimeste kui ka Iisraeli ja paganate vahel.

Epistli ja Evangeeliumi valguses avaneb Vana Testamendi lugemise keskse sõnumina ühelt poolt kuulutus Jumala ustavusest ja Tema rahva truudusetusest, kusjuures eriti kontrastselt tuleb viimane esile rahva ennasttäis eneseõiguse taustal, teisalt aga see, et kui Jumal ka laseb ennast leida neil, kes ei ole Teda otsinud – s.t paganatel –, ei tähenda see, nagu oleks Ta oma valitud rahva [lõplikult] hüljanud. Samuti on kõik Iisraeli kohta öeldu hoiatavaks meeldetuletuseks uuele valitud rahvale, s.t kristlastele.

Jumal sirutab [endiselt] käsi oma rahva poole – erilisel viisil on Ta seda teinud ja teeb oma Pojas, meie Õnnistegijas Jeesuses Kristuses, kes on oma käed ristipuul laiali laotanud, et kõik enese juurde tõmmata (Jh 12:32), ning kelle kannatusi me taas meenutame.

Jumal otsib meid, hüüab meie järele – isegi rohkem kui meie Tema järele –, kutsub meid ja tahab meid päästa. Jeesus kasutab päeva Evangeeliumis võrdpilti kanast, kes kogub oma poegi tiibade alla – kui suur võib olla Tema valu, kui Ta näeb, et need, keda Ta armastab ja kutsub, ei võta Tema kutset vastu, vaid valmistuvad Teda risti lööma!

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenäiteks:

1. Jumal näeb meie olukorda, Ta tunneb seda ja meid paremini kui meie ise. Ta kuuleb meie palvet, aga Ta ei jäta meile ka ütlemata, kuidas meiega tegelikult lood on.
2. Jumal armastab meid hoolimata sellest, millised me oleme. Ka selles, et Ta pöörab meie süüdistused Tema vastu süüdistusteks meie endi vastu ning meid karistab, väljendub Tema armastus.
3. Jumal kuuleb, aitab ja päästab meid. Ta on seda teinud Jeesuses Kristuses, meie Õnnistegijas. Ta on oma käed välja sirutanud, et meid oma embusesse võtta. Kas me tahame ja laseme Tal seda teha?